

Farkas András

Tisztelt közönség, kedves barátaim,

Köszönöm a jelenlétüket itt, a budapesti Francia Intézetben. Igen nagy megtiszteltetés számomra, hogy honfitársaimhoz szólhatok annak az országnak a kulturális intézményében, amely engem 65 évvel ezelőtt befogadott polgárai közé. A Francia Intézet számára ez egy újabb bizonyíték, hogy a két országot szoros kulturális és érzelmi szálak kötik össze.

Ha a jelenlevők felteszik a kérdést, mit tud önöknek egy debreceni születésű, több mint 65 éve Párizsban élő újságíró saját magáról, kalandjairól mesélni manapság itt, Budapesten, készségesen megnyugtatom a résztvevőket: semmit. Ha kalandjaim érdeklik Önöket azért, mert nem tagadom, sok mindenem mentem át, rengeteg tapasztalatra tettem szert és van mit következtetni belőlük, én itt, ma délután nem a kalandokat, hanem a következtetni valókat szeretném felsorolni. Mégpedig a politika, a gazdaság, a kultúra és a maganélet terén.

Történelmi tanúként állok itt önök előtt. Mert a jobsors, meg a balsors úgy hozta, hogy én öt teljesen különböző társadalmi rendszert éltem át. Ebből az ötből sikerült jó, vagy rossz tapasztalatokat felhalmozni, a tapasztalatokból pedig következtetésekre, konklúziókra jutni. Felsorolom őket: 1) a Horthy rendszerben jöttem a világra, abban voltam gyerek. 2) a második világháború utáni csődbe futott demokratikus próbálkozások idején lettem kamasz és 3) Rákosi azt követő bolsevik rezsimjében fiatal felnőtt. Mindezt 26 éves koromig, itt, szülőházamban. Az 1956-os nemzeti forradalom űzött el innen. Franciaországban telepedtem le és ott fedeztem fel 4) a fellendülő, diadalmas, vállalkozószellemre alapított szabad kapitalista társadalmat. Amely (és itt jutunk el az 5-ikhez) 40-50 évvel ezelőtt az úgy nevezett globális világrendszerbe torkolt és ezzel párhuzamosan a nemzetek végét jelentő Európai Unióba.

Nem is csoda, ha ez a sok rendszerváltás mély nyomokat hagy az ember életében. Itt tennem hozzá, hogy az orvostudományok fejlődésének hála, mi manapság sokkal tovább élünk ezen a földgolyón, mint szüleink vagy nagyszülőink és következésképpen, sokkal több tapasztalatot halmozunk fel emlékezetünkben, mint ősünk. Amikor például én tíz éves kisiskolás voltam, borzasztóan tetszett volna, hogy egy 91 éves szemtanú mesélje el nekem, mi történt a 19-ik század második felében a világ különböző részein, meg az én szülőházamban. Hát ezt fogom én itt most megkísérelni, mint szemtanú, a huszadik század második felét illetően.

Azzal kezdeném, hogy a pusztta véletlen már 14 éves koromban belesodort a politikába. Elmesélem hogyan. 1945 elején, a Budapest ostroma utáni nagy éhínség korszakában, egy

Jancsi nevű osztálytársam rávett arra, hogy jöjjenek velem plakátot ragasztani a teljesen új, ismeretlen Magyar Kommunista Pártnak. Joggal merül fel a kérdés, hogy Jancsi barátom vajon politikai meggyőződésből csinált-e reklámot a kommunistáknak? A válasz negatív: dehogyis meggyőződésből! Egyszerűen azért tette, mert a ragasztáshoz való csiriz, mint megtudtam tőle, vízzel feleresztett krumpliporból készült. Ezt a szárított és megőrölt burgonyát loptuk mi szégyentelenül a kommunista párttól, hogy otthon krumplilángos készüljön belőle. És a csiriz annyira ragadós volt, hogy jómagam is a kommunista mozgalomban ragadtam. A MADISz-ban, a Kommunista Párt ifjúsági szervezetében kezdtem. És hogy még a ragadásnál maradjunk, engem Marx Károly írásai is magukkal ragadtak. Fiatalon, teli kíváncsisággal, képes voltam olvasni az ő műveit, és többé-kevésbé megérteni, elraktározni ezeket a németből fordított, véget nem érő száraz mondatokat. Meggyőzőnek találtam őket. Mert ismeretes, hogy kamaszkorunkban könnyen dőlünk be a hangzatos, logikusan felépített teóriáknak. Így történt, hogy magam is hűséget esküdtem a szakállas filozófusnak.

Később is az ő logikája mutatta nekem az utat, amikor kezdő újságíró lettem a Magyar Távirati Iroda külpolitikai szerkesztőségében. Itt jegyzem meg, hogy a mi cenzúrázott kommunista sajtónkban csak egyféle vélemény, egyféle filozófia talált helyett: a marxista. Engem ez nem zavart, mert teljes egyetértésben voltam a marxista elmélettel, a marxista logikával, a marxista következtetésekkel. Máshol volt a probléma. Mert ha én magam, ideológiai szempontból egyetértettem Károly bácsi teóriájával, felfedeztem, hogy a gyakorlati élet, a valóság sorra cáfolja meg a marxizmus dogmáit. Az elméleteket ugyanis lehetséges elferdíteni, a valóságot azonban nem, mert ami igaz, az igaz. Lenin mondta valahol, hogy „a tények makacs dolgok”. Ebben az egyetlen dologban Leninnek igaza volt.

Tapasztalatból mondom, hogy a múlt század negyvenes-ötvenes éveinek Magyarországon ezek a makacs, negatív tények egyre láthatóbbá, egyre elviselhetlenebbé váltak. A boltok üresek voltak, a gazdasági élet hanyatlott. Az ország élén álló kommunista pártvezetés a nehézipart, a hadiipart részesítette előnyben a lakosság érdekeit szolgáló könnyűipar helyett. A szövetkezetekbe kényszerített parasztok nem termeltek elegendő élelmiszert. Jól emlékszem rá, hogy gyakran korgott a gyomrunk. A régi rendszerből örökölt hozzáértő vezetőket kirúgták és tapasztalatlan, de a rezsimhez hű embereket neveztek ki a helyükre. Egyébként ebben az időszakban importáltuk a Szovjetunióból a „munkaverseny” és a sztahanovizmus ötletét is. A jól hangzó politikai jelszavak mögött sajnos hiányzott a teljesítmény. Mint a munkások mondták annak idején: „Mi úgy teszünk mintha dolgoznánk, ők meg úgy tesznek, mintha fizetnének érte”.

Minderről persze nem lehetett nyilvánosan szót váltani. De közöttünk, újságírók között, főleg a kocsmákban töltött szombat éjszakákon, egy-két kupica erős szesz után, megeredtek a nyelvek. A belpolitikai szerkesztőségben dolgozó barátaim rendszeresen látogatták az üzemeket, a termelőszövetkezeteket. Alkalmuk volt beszélgetni a vezetőkkel, az alkalmazottakkal, s amit tilos volt megírni, azt egymás között meséltük el. Ugyanez volt a helyzet a megközelíthetetlen nyugati világgal is. A kapitalista országok sajtója persze nem volt kapható az újságárusnál, külföldi rádiót hallgatni bűncselekménynek számított. Az én munkám az MTI-nél azonban megkövetelte, hogy rendszeresen olvassam az angol és német nyelvű „ellenséges” sajtóorgánumokat. Én tehát tisztában voltam azzal, hogy a mi tendenciózus írásainkkal ellentétben, Nyugat-Európa, vagy Észak-Amerika polgárai sokkal jobb körülmények között éltek, mint mi magunk, vagy a mi szocialista szomszédjaink. Ezek a tagadhatatlan felismerések, amelyekben az újságíróknak komoly szerepe volt, vezettek lassan-lassan előbb a Petőfi Kör megalakulásához, később pedig magához az október 23-i forradalomhoz.

Miután ide értünk, szeretnék néhány szót mondani magáról az 1956-os forradalomról, amelyet átéltem, amelynek személyes résztvevője voltam és amely engem száműzetésbe kényszerített. Mindenekelőtt és mindenképp felett aláhúzni azt, hogy a mi forradalmunk teljesen spontán volt és száz-százalékosan magyar. Nem külső ösztökélésre, se nem külső támogatással tört ki, hanem nemzeti érzésből, függetlenségre törekedve. Politikai és gazdasági függetlenségre egyaránt, mert a Szovjetunió gazdaságilag is kizsákmányolt bennünket. Rengeteg ipari és mezőgazdasági terméktől fosztották meg a nélkülöző magyar fogyasztót. Kezdetben háborús kártérítés formájában, később meg potom áron, értékén alul szállítva a Szovjetunióba, azért, hogy szívességet tegyünk szovjet barátainknak. Tanúskodhatok róla, mert a forradalom alatt láttam, hallottam, átéltem: nekünk, magyaroknak elégünk volt az 1945 óta tartó szovjet katonai megszállásból, a Szovjetunióból érkező ukázokból, utasításokból. De hiába. A megszálló Vörös Hadsereg letörte a kis Magyarország lázadását és továbbra is nálunk maradt. Amikor 1990 őszén, 34 évvel később, legelőször tértem vissza Magyarországra, a szovjet katonákat még mindig ott találtam a debreceni piacon.

Ők hát itt maradtak, mialatt én útilapút kötöttem a saját talpam alá. 1956 végén kétszázezren hagytuk itt a szülőházat. Volt közöttünk, akiket az árubőség, a könnyebb élet csábított Nyugatra. Mások pedig, akik maguk is aktívan vettek részt a forradalomban, egyszerűen csak élni, csak túlélni akartak. Életben, szabadon maradni, ahelyett, hogy a megtorlás áldozatai legyenek. Ebbe a második csoportba tartoztam magam is. Amikor a forradalom kitört, én már három éve voltam külpolitikai rovatvezető az Esti Budapest című napilapnál a Nagykörút és a

Rákóczi út sarkán álló úgy nevezett Szabad Nép székházban. És úgy adódott, hogy én ott, a szerkesztőségben töltöttem a forradalom 11 napját, jobban mondva 11 éjszakáját egy kárpitozott ajtón, amelyet minden este leakasztottam és a földre borítottam, hogy ágyat csináljak belőle.

Ugyancsak ott hozott össze a véletlen Dudás Józseffel, az akkor alapított Országos Forradalmi Bizottmány elnökével. Az állig felfegyverzett civilekkel körülvett Dudás, aki egy szép napon beállított a mi szerkesztőségi épületünkbe, egy napilapot akart indítani az ő népszerű, néhány nap alatt összeverbuvált tömegmozgalmának. Véletlenül kereszteztük egymást. Beszélgetésbe elegyedtem ezzel a szimpatikus férfival, akit a természet is vezérfigurának teremtett, s aki rögtön erős benyomást tett rám. Kiderítette, hogy mivel foglalkozok és rávett, hogy indítsunk együtt egy újságot. Ha őt a szükségszerűség vezényelte, engem a kihívás csábított.

Magyar Függetlenségnek kereszteltük el a lapunkat, mert ez volt a forradalom elsődleges célja: a független szovjet-mentes Magyarország. Volt a házban rotációs gép, papír és nyomdafesték, meg még néhány lézengő nyomdász is, csak hírlapíró nem. „Honnan varázsoljak ide neked újságírókat?” – kérdeztem Dudástól. Újdonsült harcostársam, akinek mindenre volt válasza, büszkén vetette oda nekem: „Engem százszámra, ezerszámra követnek azok, akik hisznek bennem. Ők fognak majd írni neked”. Kétkedtem a szavaiban, de mégis így lett. Tucatszámra jöttek hozzám Dudás hívei papírcetlikre körmölt, nehezen olvasható, de érdemre méltó, hibátlan írásaikkal. Kijavítottam őket, ha kellett. Ez is bizonyíték volt arra, hogy a forradalom minden megnyilvánulása spontán volt és a nép akaratából született.

Néhány nappal később a november 4-i szovjet invázió vetett véget forradalmunknak és vele együtt tiszavirág életű újságunknak is. December elején a megszállók példát akartak mutatni, hogy félelmet keltsenek. Letartóztatták a szerencsétlen Dudást és ő lett a megtorlás legelső halálos áldozata.

Nem szerettem volna én is túsul esni. Így kötöttem ki 1957. február 8-án, két hónapos varsói tartózkodás után Párizsban, egy szokatlanul fagyos éjszakán. Nem én választottam Párizst, hanem Párizs választott engem. Szimpatizáltam a varsói francia sajtóattaséval és ő szerezte meg nekem a Quai d'Orsay-n keresztül a menedékjogot. Egy árva vasam sem volt, franciául sem tudtam. Csupán egy dologban voltam biztos. Abban, hogy Karl Marx elmélete, ha papíron logikusnak tűnt is, a mindennapi gyakorlatban gazdaságilag, politikailag, csak úgy, mint kulturálisan, megvalósíthatatlannak bizonyult. Innen ered az a saját tapasztalatból származó következtetésem is, hogy azok értik meg legjobban a baloldali eszmék, a baloldali ideológiák teljes kudarcát a gyakorlatban, a politikában, a mindennapi életben, akik valaha maguk is kommunisták, vagy szocialisták voltak.

1957. február 8-án tehát Párizsban vagyok. Politikai menekült. Menedékkérő. „Demandeur d’asile”, ahogy az ország nyelvén mondják. Nem voltam egyedül, honfitársaim ezrével érkeztek Franciaországba. Pontosan hányan? Egy francia minisztériumi forrás szerint 1957. január 28-án 8.667 volt a számuk. Ez annyira pontos, hogy nem is lehet igaz. Egy másik hivatalos forrás kerekén húszezerről beszél. Túlnyomó részük az osztrák vagy jugoszláv határon átlopakodva hagyta el Magyarországot, majd gyűjtőtáborokba került, s onnan szállították őket tovább az Egyesült Nemzetek, vagy a Vörös Kereszt szervezetei. Sokan azért jöttek Franciaországba, mert rokonaik éltek errefelé, másokat az ország szépsége, kultúrája, életmódja csábított. Legtöbbjük nem ismerte Voltaire és Victor Hugo nagyon komplikált, magyar szájjal nehezen kiejthető, egyáltalán nem fonetikus nyelvét. És ha már a szájnál tartunk, valljuk be, hogy a nagyon ízes, de elég zsíros imádott magyar konyha után a könnyű, rafinált, nem hizlaló elegáns francia ételek, amelyeket vörös, vagy fehér borokkal kellett lemosni a hideg szódavíz helyett, ugyancsak nagy változást jelentettek az újonnan jöttek az életforma terén. Nem is szólva a különböző udvariassági formulákról. Az utcseprőt Monsieur-nek, a takarítónőt pedig Madame-nak kellett szólítani és a magázás még barátok között is szokásos volt. Így hát nemcsak a nyelv és az enivaló változott egyik napról a másikra, hanem az életmód is.

Mindezt azért említem, mert a franciák akkoriban elvárták a bevándorlóktól, hogy beolvadjanak a francia társadalomba, a francia társadalom életmódjába, mindennapi szokásaiba, tanulják meg jól a nyelvet. Nem mi, magyarok voltunk az első bevándorlók. Lengyel bányászok, olasz építőmunkások, spanyolok, portugálok, közép-európaiak százezerszámra telepedtek le, álltak munkába évtizedek óta ebben az európai gazdasági nagyhatalomban és tettek meg mindent, ami tőlük tellett, hogy hasonlítsanak az őslakósághoz. Nekünk, újonnan jött magyaroknak is természetesnek tűnt, hogy az asszimilációt válasszuk.

Tanúja voltam annak, és ezt büszkén mondom itt, hogy honfitársainknak nem kellett szégyenkezniük. 1957 elején a mi jelszavunk a minél gyorsabb beilleszkedés volt. Főleg az anyagiak tekintetében. Ugyanis a számunkra hozzáférhető állami, városi, vagy nemzetközi szervezektől várható jóléti adományok abban az időben vagy egyáltalán nem léteztek, vagy nevetségesen elégtelenek voltak. De mi, magyarok, nem azért jöttünk oda, hogy dologtalanul eltartsanak bennünket, hogy alamizsnából éljünk. El kellett vállalnunk akármit, hogy teljen kosztra meg kvártélyra. És el is vállaltuk. Egy mérnök barátomból műszaki rajzoló lett, egy szakorvosnőből ápolónő, egy újságíróból asztalossegéd, egy titkárnőből házmester, és így tovább. Jobb híján. Átmenetileg. Bízva a jövőben. Én magam is elszegődtem egy amerikai autófinanszírozó céghez kifutónak. Mert meg kellett tanulnunk a nyelvet, hozzászokni az új

életformához, s azután lassan, de biztosan felmászni a társadalmi létrán a felsőbb rétegekbe. Ez persze könnyebb volt a fiatalabbaknak, mint az idősebbeknek, de nem szabad elfelejteni, hogy a magyar illegális kivándorlók első hullámainak többsége a fiatalabb korosztályokból került ki.

Kevesen adták fel a harcot, tértek vissza az őshazába. Összeakadtam néhányal közülük. De tanú vagyok rá, hogy nagy többségünknek sikerült gyökeret eresztenie. Beilleszkedtünk, karriert csináltunk, méltó polgárai lettünk annak az országnak, amely befogadott bennünket. És ez annál is inkább lehetséges volt, mert a világháborút közvetlenül követő évtizedek a megújulás és a gazdasági fellendülés korának bizonyultak. A virágzó francia ipar rengeteg új találmányt valósított meg és gyártott nagy mennyiségben a belföldi és a külföldi piacra. Repülőgépeket, személyautókat, modern háztartási gépeket, orvosi célokra szolgáló készülékeket, gyógyszereket, hogy csak egy néhányat idézzek belőlük.

A mi sikeres beolvadásunk a francia társadalomba, s vele együtt a termelésbe, a kultúrába, még inkább elismerésre méltó, ha összehasonlítjuk a mai tömeges bevándorlással, amelyek nehezen rendezhető, gyakran megoldhatatlan társadalmi, gazdasági, közbiztonsági és ideológiai problémák elé állítják az országot. Ezt persze csupán zárójelben mondom, az összehasonlítás kedvéért. Mai konferenciánk tárgya a Franciaországba érkezett, ott letelepedett magyarok históriája.

Mindezek után mégis be kell vallanom, hogy én teljesen véletlenül csöppentem Párizsba. Ha Batsányi János már 1789-ben így szavalt:

Ti is, kiknek vérét a természet kéri,
Hív jobbágyitoknak felszentelt hóhéri!
Jertek, s hogy sorsotok előre nézzétek,
Vigyázó szemetek Párizsra vessétek! –

Hát énám ez aligha vonatkozott, mert kisgyerek koromtól fogva teljesen más kulturális szférákban éltem. Elmondom miért és hogyan.

Szüleim már ötéves koromban betettek egy német nyelvű óvodába, mert akkoriban úgy tekintették, hogy a mi kulturális szféránk a német. Akkor, 1936-ban, még nagyon élénk volt az osztrák-magyar monarchia emléke. Azonban csekély hat évvel később, 1942-ben, a sztálingrádi vereséget követően, Horthy Miklós megértette, hogy Hitler elvesztette a háborút. És titokban különbékét ajánlott az angolszászoknak azért, hogy inkább ők szálljanak meg bennünket, mintsem a szovjetek. Könyvemben is elmesélem, hogy ez az elhatározás persze szigorú állami, katonai, diplomáciai titok volt. De létezett-e titok az ezer kávéház városában? A hír elterjedt Budapesten, mint a futótűz és mindenki angolt kezdett tanulni. Szüleim engem

is rögtön beíratk egy angol tanfolyamra és ez lett a legjobban ismert idegen nyelvem az újságírás terén is.

Csupán egyetlen egy nyelvtől irtóztam gyerekkorom óta és ez a francia volt. Feléje se mentem. Nyelvtani szabályai érthetetlennek tűntek a gondos, logikus felépítésű latinnal, némettel, vagy oroszsal szemben. És a kiejtés! A franciát nemcsak az orron keresztül beszélik, de az e betűt a-nak, az i-t meg ö-nek ejtik. Ne felejtsük el azt sem, hogy énekelve társalogni magyarul nemcsak csúnya, de idegenes is. A franciával ennek pontosan az ellenkezője igaz. Daloló csevegéssel akárkit le lehet venni a lábáról.

Szóval én 1957-ben ebbe a magyartól minden tekintetben különböző ismeretlen nyelvbe nemcsak belecsöppentem, de szégyenletesen még búcsút is mondtam az anyanyelvemnek. Azzal az érveléssel, hogy az szovjetek még ezer évig is ott maradhatnak a Kárpát-medencében, tehát nekem soha többé nem lesz alkalmam viszontlátni Budapestet. És, szégyenletemre, így történt, hogy se párizsi születésű feleségemet, se a Párizsban született négy lányomat nem tanítottam meg Petőfi és Márai hallatlanul szép nyelvére. Jól meg is korholtak érte mind az öten, amikor lehullott a berlini fal és 34 év után újból megnyílt előttem és a Franciaországból származó, magyarul egy szót sem tudó családom előtt a magyar határ. Azért említem ezt, mert Olivia lányom nemcsak elnevezte a magyart az ő „apanyelvének” anyanyelv helyett, de még egy tanulmányt is írt róla a könyvemben. Olivia pszichológus és éppen egy doktori disszertáción dolgozik a magyar pszichológiai mozgalom eredetét illetően, aláhúzva Ferenczi Sándor döntő szerepét, Freuddal együttműködve, a mai modern lélektan megteremtésében

Kedves barátaim, őszinte köszönet érdeklődésükért. Még csak annyit szeretnék mondani, hogy könyvem elsősorban a mellettem ülő Tüskés Anna, másodsorban pedig a Covid műve. Anna biztatott ugyanis arra, hogy nekiálljak az írásnak. És a több mint kétéves covidos szobafogságom alatt mi mást is tehettem volna, mint papírra vetni emlékeimet. Így menekültem el az unalmas jelenből az izgalmas múltba. Megnyugtatom az olvasót: nem fog unatkozni. Ha komoly témákról, eseményekről van is szó benne, én könnyen olvasható, humoros formában mondom el őket. Mottóm már réges-rég óta így hangzik: „Minthogy a világ nem vesz komolyan bennünket, mi haszna volna nekünk komolyan venni ezt a furcsa világot?”

Befejeztem mondanivalómat. Az önöké a szó. Ne habozzanak bármilyen kérdést feltenni. Azért repültem ide, hogy válaszoljak rájuk.